

CERÀMICA TROBADA ALS BANYS ÀRABS

NARCÍS SOLER I MASFERRER

Institut d'Estudis Gironins

1.0. LA CERÀMICA DELS BANYS ÀRABS

Durant la restauració dels Banys Àrabs de Girona en els anys 30 del segle passat s'hi van trobar dos conjunts de ceràmica ben diferenciats.

L'un, format per pisa i terrissa fragmentades, procedia de les diverses rases, neteges i excavacions que es van fer durant les obres. Precedit d'una introducció general, el presentem en homenatge al benvolgut Dr. Enric Mirambell, cronista de la ciutat i autor que també s'ha ocupat dels Banys Àrabs.

L'altre conjunt, format quasi exclusivament per terrissa negra pràcticament sencera, malmesa de cuita, fou trobat en una de les voltes de l'edifici. Ens n'ocuparem en un proper número dels *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*.

1.1. El Banys Àrabs

Els Banys Àrabs són un dels edificis més importants i visitats de Girona, sobre el qual hi ha una bibliografia abundant. El doctor Enric Mirambell és un dels autors de l'obra més recent sobre aquest monument¹. En recordarem breument l'estructura. Tenien, i tornen a tenir després de la restauració del segle passat, l'entrada pel carrer de Sacsimor. Aquesta entrada dóna pas a un vestíbul que s'ha deixat descobert, però que quan els banys funcionaven com a tals deuria estar cobert. Des del vestíbul s'accedeix a la primera estança,

¹ MARQUÈS i CASANOVAS, Jaume, Enric MIRAMBELL i BELLOC, Jordi SAGRERA i ARADILLA, *Els banys àrabs de Girona*. Consell Comarcal del Gironès, Girona, 1994, 102 p.

la gran sala freda, *frigidarium*, o *apodyterium*, la més notable del conjunt arquitectònic, que té una piscina central al voltant de la qual hi ha columnes que suporten la lluernia que sobresurt a l'exterior i que dona llum a la sala. Aquí es concentra la major part de la decoració (fig. 2). La volta original d'aquesta sala està perfectament conservada. Des d'aquesta estança es passa a la segona, el *tepidarium* o sala tèbia que, segons alguns autors, podria ésser el verdader *frigidarium*, una sala rectangular, de reduïdes dimensions i amb una alcova a cada costat. D'aquesta es passa a la tercera estança, més gran que la segona, el *caldarium*, o *tepidarium*, sala de banys de vapor, que és la que, com veurem, té més interès per a nosaltres, i en la qual només s'ha reconstruït una alcova, encara que també en degué tenir dues. D'aquesta estança es passa a la quarta i última, un altre *caldarium* de més reduïdes dimensions, del qual només es conserva un extrem amb la seva corresponent alcova. Més enllà hi havia el forn on es cremava la llenya que escalfava els banys (fig. 1).

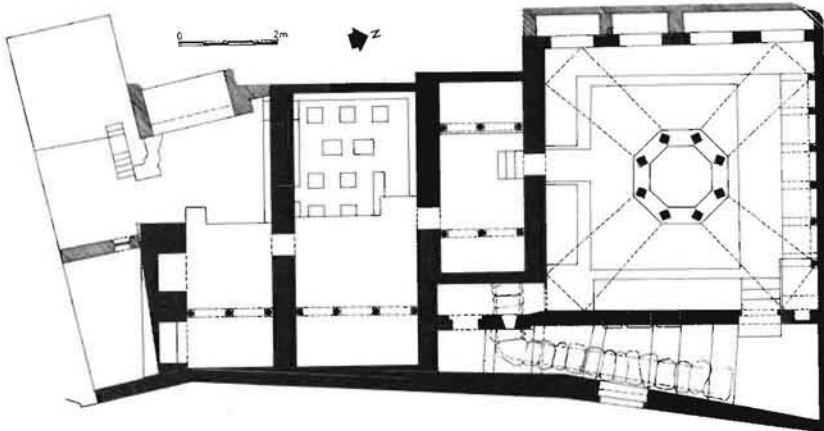

Figura 1 - Planta actual dels Banys Àrabs. D'esquerra a dreta, les quatre estances esmentades en el text: la més gran (*apodyterium* o *frigidarium*), una de petita (*frigidarium* o *tepidarium*), una altra de gran (*caldarium*), i la quarta i última, incompleta (*caldarium*).

Figura 2 - L'*Lapodyterium o frigidarium* és la sala més ben conservada, amb la seva volta construïda de pedra tosca intacta, i la piscina i la claraboia on es concentra la major part de la decoració.

Enric Claudi Girbal aportà el 1888 les dades històriques essencials sobre aquest monument². La primera dada documental és del 1194. Aquest any el rei Alfons, per obtenir el domini directe del castell de Lleida, cedeix a la seu de Girona els rèdits dels banys que havia construït recentment a Girona. El 1294 Ramon de Taialà va obtenir permís del rei per refer els banys, malmesos durant la invasió francesa de Felip l'Ardit de l'any 1285. El 1322 van ésser arrendats a Ramon Simon de Taialà, i més tard tingueren diversos propietaris, fins que, el 1618, Josep Planas els va vendre als procuradors de les monges caputxines, les quals volien instal·lar al seu veïnatge llur convent. Aquest convent, que encara avui dia existeix, ja estava habitat el 1636.

Tot i que des d'aquesta data els antics banys van estar integrats dins del convent de les mares caputxines, de clausura estricta, no van passar desapercebuts a molts autors que, com Girbal, s'hi van interessar.

² GIRBAL, Enrique Claudio, *Estudio histórico-artístico acerca de los llamados Baños Árabes de Gerona*. Imprenta y Librería de Paciano Torres, Girona, 1888, 64 p.

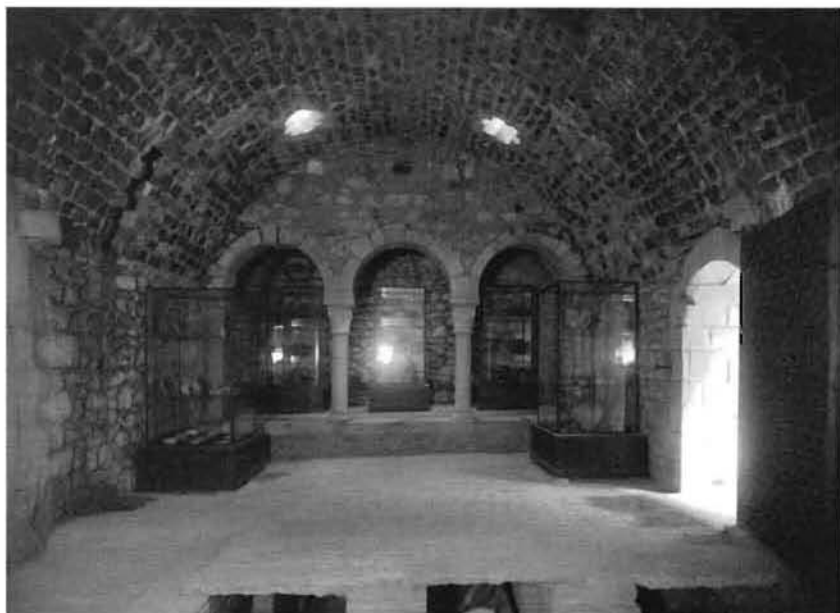

Figura 3 - El *tepidarium* després de la reconstrucció de la seva volta i de l'alcova d'un dels extrems. Aquesta sala només conservava la volta romànica al fons d'aquest extrem. En el segle XVII havia estat substituïda per una altra de guix i rajols, farcida amb terrissa negra. Va ésser substituïda durant la restauració del segle XX per la que podem veure en la fotografia. En un primer pla es veu el subsòl de la sala buit, per on circulava l'aire calent, un dels llocs que proporcionà més fragments de la ceràmica i terrissa que presentem aquí.

Malgrat els documents esmentats, els autors que han estudiat els banys no es posen d'acord en la seva datació, que va de final del segle XII a la primera meitat o a final del segle XIII³. Nosaltres ens acollim al document de 1194, que diu que en aquella data eren acabats de construir, i creiem que són, en la seva major part, de final del segle XII.

Després de la restauració, els banys van ésser oberts al públic. El 1992 la Diputació en va traspasar la propietat al Consell Comarcal del Gironès, que és l'entitat que actualment en té cura.

³ ADELL i GISBERT, Joan-Albert, Antoni SANZ i ALGUACIL, Isabel ESCANDELL i PROUST, *Banys de Girona (o Banys Àrabs), «El Gironès, la Selva, el Pla de l'Estany»*. Catalunya romànica, V, Barcelona, 1991, p. 171-174.

1.2. La restauració dels Banys Àrabs

Gràcies a l'interès per aquest monument, la Diputació de Girona decidí adquirir-lo a les monges caputxines i, un cop ja exclausturat, per tal que pogués ésser visitat, n'inicià la restauració⁴. Aquesta fou feta del 1929 al 1936 i dirigida per l'arquitecte provincial, Emili Blanch, assessorat pels també arquitectes Rafael Masó i Jeroni Martorell. Concretament Rafael Masó hi va tenir un paper molt important fins al 1935, any de la seva mort. Aquests arquitectes hi posaren en pràctica el concepte que tenien del que ha d'ésser una restauració, un concepte avançat en aquell temps i que ja exposaren en un primer informe dirigit a la Diputació el 1929, abans de començar les obres. A la Diputació de Girona es conserva un expedient molt complet de totes les actuacions fetes a l'edifici. Aquest havia sofert grans modificacions en ésser convertit en dependències conventuals. Aquestes modificacions no afectaren l'estructura de la gran sala del lucernari o primera sala freda. En canvi, eren més importants i irreversibles a les sales menors.

1.3. Pisa i terrissa dels Banys Àrabs

Durant la restauració dels Banys Àrabs aparegué una gran quantitat de ceràmica, sobre la qual no hi ha cap publicació ni cap referència explícita. Una part es podia veure exposada al mateix edifici, concretament a l'alcova reconstruïda del *caldarium* gran, fins fa una vintena d'anys (fig. 3). Aquesta ceràmica, inventariada dins del fons del Museu Arqueològic de Girona, hi era exhibida des del final de la restauració, almenys des de 1936⁵, en vitrines de ferro i vidre. La seguretat de les peces era precària, ja que l'únic vigilant dels banys des de l'entrada no podia controlar aquesta sala. D'una vitrina, en els anys setanta, van ésser robades un parell d'escudelles. Finalment, quan s'estava preparant la quarta fase del Museu d'Art, on una mostra de

⁴ RAHOLA, Carlos y Emilio BLANCH, *La exclaustración y restauración de los Baños Árabes de Gerona*. Girona, 1930, 12 p. i 5 fots.

⁵ PUIG i CADAVALCH, Josep, *Els banys de Girona*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1936, 23 p., 11 figs. Publicat per primera vegada en l'«Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans» del 1913-1915. Hi ha traducció al castellà i al francès.

la ceràmica de les terres gironines podria ésser exposada, les vitrines i llur contingut van ésser retirats als magatzems del museu. Algunes peces foren escollides per formar part de la nova presentació al Museu d'Art al palau episcopal.

El Museu Arqueològic només tenia, i té encara, dels Banys Àrabs, el conjunt ceràmic que estava exposat, format per plats i escudelles de pisa i diverses peces de terrissa. En l'època que es van restaurar els Banys Àrabs, el Museu Arqueològic Provincial, ubicat com avui a Sant Pere de Galligants, no comptava amb cap taller de restauració, ni tampoc no existia encara el Centre d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona. Sembla, doncs, que tota la ceràmica trobada durant la restauració va ésser traslladada a Barcelona, al Museu d'Art de Catalunya, on es va dur a terme la restauració d'algunes peces. Les que es van poder restaurar són les que van tornar a Girona i cap al 1936 es van exposar al *caldarium*. No totes van tornar. A Barcelona van quedar els fragments, si més no els de ceràmica en verd i manganès, que jo vaig poder veure breument en la dècada dels 80 als magatzems del Museu d'Art de Catalunya gràcies a l'amabilitat del seu director, el senyor Joan Ainaud de Lasarte. Entre aquesta ceràmica que va quedar a Barcelona destacava un gran plat o safa decorat amb la figura d'un ocell de coll molt llarg —d'aquí el nom de «plat del flamenc»—, actualment exposat al Museu de Ceràmica de Barcelona (fig. 4), peça que ha estat publicada innumerable vegades com a trobada als Banys Àrabs⁶, de vegades amb la precisió que la troballa es va fer el 1933. Aquesta peça extraordinària ha fet pensar a algun estudiós en una possible producció de ceràmica decorada en verd i manganès a Girona durant el segle XIV, tot i que la seva sanefa és idèntica a la d'alguns plats fets a Manresa⁷. No és impossible la seva fabricació gironina, perquè coneixem documentació que esmenta l'existència a la ciutat d'escudellers, nom que designa els ceramistes que fabricaven ceràmica amb fons blanc de vernís d'estany, la ceràmica que anomenem pisa. En el segle XVI aquest ofici formava part de la confraria de Sant Hipòlit i Sant Sebastià dels ollers,

⁶ BATLLORI i MUNNÉ, Andreu, i LLUÍS M. LLUBIÀ i MUNNÉ, *Ceràmica catalana decorada*. Barcelona 1949; 2ª edició anastàtica, ed. Vicens-Vives, Barcelona, 1974, 178, 264 llms. (lòm. 6A).

CIRICI, Alexandre, Ramon MANENT, *Ceràmica catalana*. Ed. Destino, Barcelona, 1977, 487 pp., (p. 76-77).

⁷ Com ara els mateixos autors esmentats a la nota anterior.

Figura 4: Plat gran, safà o tallador decorat en verd i manganès trobat als Banys Àrabs. Anomenat «plat del flamenc», es conserva al Museu de Ceràmica de Barcelona.

escudellers, rajolers i revenedors d'obra de terra de Girona. La producció d'aquest escudellers ens és desconeguda, i si part de la pisa trobada a Girona era obra seva, avui dia no els la podem atribuir amb seguretat.

El plat de l'ocell també ha estat fet servir com a argument per situar la primera producció de ceràmica estannífera de Catalunya a final del segle XIII. Es dona per suposat que es pot datar del 1294⁸. En realitat, però, aquesta data és la de la rehabilitació del banys després de la presa de Girona del Felip l'Ardit, i no ha d'estar forçosament relacionada amb el plat. Hi ha altres raons per situar a l'última dècada del segle XIII la primera producció estannífera catalana⁹.

⁸ CASANOVAS, Maria Antònia, *El Museu de Ceràmica de Barcelona*, «Butlletí Informatiu de Ceràmica», 89-91, gener desembre 2006, Barcelona, 2008, p. 188.

⁹ Una nota de Joan Santanach en el text de Santiago Albertí en la segona edició de *La rajola catalana de mostra dibuixada per Salvador Miquel* (Associació Catalana de Ceràmica, Barcelona, 2000, nota 2) esmenta que sembla fiable la datació clàssica de 1294 per a la plata trobada el 1933 als Banys Àrabs de Girona, però adverteix el fet que aquesta data s'ha establert a partir de fonts documentals, no per constatació arqueològica. Així i tot, afirma que la tendència actual és la de situar l'inici de la producció estannífera catalana en la darrera dècada del segle XIII.

1.4. Nota referent als anomenats Banys Àrabs de Girona (Francesc Riuró)

Ja fa mes de dues dècades, quan em vaig començar a interessar per la ceràmica dels Banys Àrabs, vaig parlar del tema amb l'arqueòleg gironí Francesc Riuró, que, en el context de les informacions que em va donar, va redactar una nota de treball que crec que és interessant de fer conèixer aquí.

«Entre l'any 1929 en què s'iniciaren els treballs de restauració dels Banys Àrabs i el setembre del 1935, data del seu traspàs, Rafel Masó i Valentí, junt amb Jeroni Martorell, arquitecte dels Serveis de Monuments de la Diputació de Barcelona, i Emili Blanch, arquitecte de la de Girona, formaren l'equip que deuria cuidar de la dita restauració per determinació de la Diputació de Girona.

En realitat, qui més intervingué directament en els treballs, excepte algunes actuacions dels altres, fou Masó fins el moments del seu traspàs.

Per la meua vinculació des de l'any 1928 amb Rafel Masó com a delineant i ajudant en la majoria de les tasques que ell desenvolupà, vaig intervenir assíduament en l'obra dels Banys fins poc abans del seu acabament al 1936.

En el curt període entre la desaparició de Masó i l'acabament dels treballs, cuidà d'aquests el prohom i membre dirigent de l'Institut d'Estudis Catalans, l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, el qual ja anteriorment havia publicat un treball a l'anuari del 1915 d'aquesta entitat sobre el Banys de Girona. Josep Puig i Cadafalch, tenint en compte més que la pura rehabilitació o restauració del monument, les seves idees, gust o visió particulars, ordenà la disposició d'algunes parts d'aquest, de forma que no responen a la realitat del desenvolupament del mateix. No cal, però, posar-nos a plantejar aquesta qüestió, ja que no és la que ara ens interessa.

Iniciats els treballs de demolició de tot quan, indubtablement, era aliè al monument, que restava totalment desfigurat excepte l'*apodyterium* o sala freda que, després d'abatuts alguns envans, aparegué quasi en la seva integritat –menys alguna part decorativa o funcional– s'evidencià, amb molta aproximació, la configuració de l'edifici exceptuant el

fornax i possiblement altres dependències annexes, conjunt que deuria desaparèixer dins dels departaments pròxims del convent i els rastres del qual no pogueren ésser identificats.

Després, quan quedaven ja a la vista les parts de murs i voltes originals que restaven en peu i que manifestaven la pèrdua de la major part dels elements arquitectònics i decoratius com dovelles, columnes, capitells, basaments i cartel·les de les alcoves aparegudes, a part alguns d'aquests elements dispersos per les dependències pròximes del convent, es procedí a excavar en prospecció el subsòl des del nivell que es considerà, aproximadament, el propi del sòl de l'edifici.

El que aparegué primerament fou una quantitat important de pedres i restes dels murs derruïts, amb algunes dovelles, capitells, basaments, etc. i, després, gran quantitat de restes de pedra sorrenca cremada que evidenciaven que el sol de les sales calentes, sobre els pilars de l'hipocaust, havia estat format de lloses d'aquesta varietat de pedra i no de lloses de Banyoles amb les quals fou efectuada la reconstrucció, ja que aquesta varietat no és apte, car resta totalment calcinada pels efectes del foc. Aparegueren, naturalment, les restes dels pilars de l'hipocaust amb alguna part d'elles encara intactes. Entre les terres i runes i els elements esmentats, foren recollits, en gran quantitat, fragments de ceràmiques bastes grises i d'envernissades de Paterna, Manises i d'altres procedències, datables a partir dels segles XIV i XV. Juntament, aparegueren, també, alguns joiells d'or, restes de rosaris, medalles, monedes i altres objectes de bronze i ferro.

En aixecar els teulats que cobrien el conjunt, sortiren, en els extradossos de les voltes, nombroses peces de ceràmica grisa dels segles XVII o XVIII procedents de coccions defectuoses. Moltes d'elles aparegueren íntegres i foren reservades, evidentment però, moltes més de les que figuren actualment en les vitrines¹⁰. El mateix cal fer constar en relació a les ceràmiques envernissades procedents de l'excavació dels hipocausts, ja que les peces exposades corresponen a una ínfima part del volum

¹⁰ Ja hem esmentat que en l'època que F. Riuró va redactar aquesta nota, la ceràmica trobada als Banys hi era exposada.

important enviat a Barcelona per a la seva possible restauració. A part d'això, i tot i que no fossin reconstruïbles, existien molts fragments la qualitat dels quals permetia la seva exposició.

La col·locació de les peces retornades en les vitrines –aquestes també procedents de Barcelona– s'efectuà després de restar jo desvinculat dels treballs dels Banys. Quant a tots els restants fragments ceràmics i altres peces incloses els joiells i altres objectes de metall, no tinc noció del que es féu d'ells. El més natural hauria estat que, a través de la Diputació, haguessin ingressat al Museu, però no tinc constància que es fes així.

Posteriorment, en treballs efectuats per Serra Ràfols, vaig tenir ocasió, altra volta, d'intervenir en els Banys quan s'efectuaren prospeccions entorn de les restes de la torre romana existent allà les quals havien aparegut durant les obres dels anys anteriors. Aquí es recolliren, per sota dels nivells medievals, fragments de sigil·lata aretina i gal·la, com també de basta, entre ells molts fragments d'un gran vas –el qual pogué ésser reconstruït – i a més d'altres, pocs, a torn “ibèrics”, de ceràmica primer reduïda i després oxidada, aquella que anomenaven “sandwich”. Tota aquesta ceràmica ingressà al Museu de Girona.»

1.5. Procedència de la terrissa i ceràmica dels Banys Àrabs

La nota anterior ha deixat clar que la ceràmica trobada durant la restauració dels Banys Àrabs es pot dividir netament en dos grups. La mateixa cosa indicà Josep Puig i Cadafalch:

«En una d'aquestes sales hi ha exposada la ceràmica trobada en els carcanyols de les voltes i les valls obertes durant l'obra¹¹.»

Per una banda hi ha aquella que fou trobada entre la terra, la runa i les restes arquitectòniques que omplien els espais per on passaven les flames a les sales calentes, o al pati, que fou excavat per trobar el lloc on es feia el foc. Quan els banys estaven en funcionament les dues sales calentes tenien un paviment de lloses de pedra sorrenca aguantat sobre pilars de rajols. Més tard, ja en desús els banys, tots aquests espais es degueren omplir de

¹¹ PUIG I CADAFALECH, Josep, *Els Banys...* op. cit., p. 22.

runa, entre la qual hi devia haver molta ceràmica o es podien haver anat omplint de mica en mica amb les escombraries i peces trencades de la casa. És més probable que es farcissin durant la primera meitat del segle XVII, quan els espais es van destinar a dependències del convent, per tal d'obtenir un paviment fort i segur. Els atuells que s'hi van trobar eren fragmentats i incomplets. Segurament es tracta de ceràmica usada, però hi ha una bona proporció de peces amb importants defectes de fabricació. Això últim obre la possibilitat que hi anessin a parar peces malmeses de cuita d'algun obrador pròxim. S'han d'atribuir a un llarg període de temps i solen ésser de pisa o de terrissa decorada. Hi abunden les formes pròpies del servei de la taula, sobretot plats i escudelles. Tant poden ésser de Girona, cosa quasi segura en el cas de la terrissa i només probable en el cas de la pisa, com obra d'altres centres productors.

Per una altra banda hi ha un grup de peces de terrissa que s'haurien trobat en les voltes de l'edifici com a material de descàrrega. Les que es conservaren i s'exposaren al *caldarium*, es trobaren pràcticament senceres, eren d'obra negra i de formes voluminoses, la major part ansats i olles. Totes tenen algun defecte de cocció i no han estat usades. Podem creure que foren obrades a Girona o a Quart i aprofitades, donat que eren defectuoses per al seu ús normal com a atuells de cuina o emmagatzematge, com a material de construcció per descarregar de pes la volta del *caldarium*. Tal com hem pogut llegir a la nota de Francesc Riuró sobre la seva troballa, les que tenim avui a Girona són només una part de les que es van trobar.

2.0. PISA I TERRISSA TROBADA AL SUBSÒL DEL BANYS ÀRABS

Ens ocuparem en aquesta primera part del nostre treball de la ceràmica i terrissa trobada, entre altres elements arqueològics, al subsòl dels Banys Àrabs durant les obres de restauració. Més o menys fragmentada, fou traslladada al Museu d'Art de Catalunya de Barcelona on fou, segurament fins allà on fou possible, restaurada. A Girona només tornaren peces reconstruïdes (amb la notable excepció que ja hem esmentat del famós «plat del flamenc») que foren exposades a l'alcova reconstruïda en el *caldaria* més gran al costat de la terrissa negra de la volta, en vitrines de ferro que vingueren, com ens ha explicat Francesc Riuró, també de Barcelona (fig. 3).

Allí les vaig conèixer, en una època en què l'autor d'aquest treball era director del Museu d'Art, les vaig fotografiar quan vaig participar en la seva retirada d'aquell lloc, i vaig poder confirmar la procedència dels banys de totes elles gràcies també a les fitxes d'inventari del Museu Arqueològic de Girona (MAG), el número de les quals aquí ens serviran per identificar-les i referir-nos-hi. Són un element preciós per conèixer la ceràmica en ús a Girona fins al segle XVII. Ja hem dit que un parell d'escudelles van ésser robades abans del nostre estudi.

Creiem que en la major part devien procedir, com diu Francesc Riuró, del subsòl dels banys, especialment dels *caldaria* i, per tant, creiem també que, llevat d'alguna excepció, totes les peces deuen ésser anteriors al 1636. Les excepcions es poden explicar perquè alguna peça podria procedir d'algun altre lloc dels banys, de reformes posteriors, i ésser més tardana.

2.1. La pisa

Presentem primer la ceràmica decorada sobre fons blanc. Obra d'escudellers, tant podia ésser obrada a Girona, cosa que creiem probable, com en altres centres productors, especialment Barcelona. Hi ha sobretot escudelles i plats.

2.1.1. Les escudelles de pisa

Es conserven onze escudelles decorades de color blau sobre fons blanc, totes sense peu i amb orelles retallades. Fan entre 40 i 50 mm d'altura i 130 a 150 mm de diàmetre màxim. Les mides que en donem segueixen aquest ordre: base x boca x altura.

Cinc són del tipus anomenat «orles diverses». Dues presenten també decoració en groc.

MAG 252857: Escudella d'orelles retallades. Una de les nanses és reconstruïda. Decorada en blau i groc. 46 x 120 x 55 mm (fig. 5).

MAG s/n: Escudella d'orelles retallades amb una banda de color groc al fons. 45 x 111 x 45 mm (fig. 6).

MAG 252825: Petita escudella decorada en blau. Li falta només una nansa i el fons és molt tacat per una coccio defectuosa 40 x 105 x 45 mm (fig. 7).

MAG 252816: Escudella d'orelles retallades, restaurada però força completa, amb una creu en blau al fons. 45 x 126 x 60 mm (fig 8).

MAG 252822: Escudella d'orelles retallades, restaurada però força completa, decorada al fons amb una creu amb vegetació entre els braços. 48 x 125 x 50 mm (fig. 9).

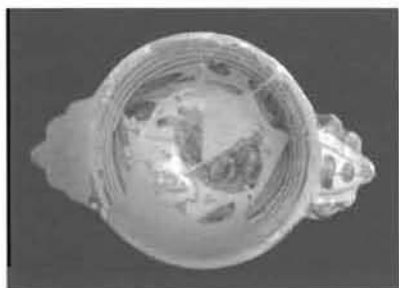

Figura 5: MAG 252857. Escudella d'orelles decorada en blau i groc.

Figura 6: MAG s/n. Escudella d'orelles decorada en blau i groc.

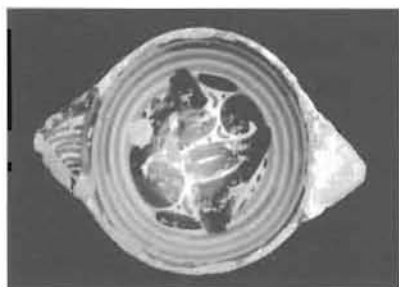

Figura 7: MAG 252825. Escudella d'orelles decorada en blau.

Figura 8: MAG 252816. Escudella d'orelles decorada en blau.

Figura 9: MAG 252822. Escudella d'orelles decorada en blau.

Sis són de la «sèrie de la corbata» o «de la palmera».

MAG 252817: Escudella d'orelles retallades, restaurada. Al fons té una decoració en forma de mitja lluna. 50 x 120 x 50 mm (fig. 10).

MAG 252819: Escudella de nanses retallades, restaurada. Les nanses estan ratllades de blau. 50 x 130 x 50 mm (fig. 11).

MAG 252820: Escudella d'orelles retallades, restaurada. Les nanses estan també ratllades de blau. 52 x 122 x 50 mm (fig. 12).

MAG 252823: Escudella amb orelles retallades, restaurada. 45 x 113 x 45 mm (fig. 13).

MAG 252819: Escudella d'orelles retallades, reconstruïda però molt sencera. 50 x 130 x 50 mm (fig. 14).

MAG 252821: Escudella d'orelles retallades, restaurada. 50 x 125 x 65 (fig. 15).

Hi ha també 4 escudelles petites, amb orelles, que porten decoració en reflex metàl·lic, de motius geomètrics, alguns fets amb la triple ratlla:

MAG 252852: Escudella amb orelles, molt restaurada. Només la meitat és original. L'única orella conservada està decorada amb la triple ratlla. 40 x 105 x 50 mm (fig. 16).

MAG 252899: Escudella amb orelles, molt restaurada. Només la meitat és original. Decoració molt simple, amb unes bandes molt amples d'un reflex molt viu. 43 x 130 x 55 mm (fig. 17).

MAG 252855: Petita escudella d'orelles, també només se'n conserva la meitat, decorada amb motius geomètrics molt simples, d'un reflex molt viu. 50 x 120 x 55 mm (fig. 18).

MAG 252856: Petita escudella d'orelles, se'n conserva només també la meitat, i amb la decoració d'un reflex molt viu. 45 x 112 x 45 mm (fig. 19).

No totes les escudelles són amb orelles. N'hi ha sense, més grans i amb peu:

MAG 252863: Escudella amb peu, restaurada, de la qual se'n conservava menys de la meitat, decorada amb corones de fulles en reflex metàl·lic. 50 x 132 x 58 mm (fig. 20).

MAG 252864: Escudella amb peu, restaurada, decorada amb una cinta en blau. També degué portar decoració en reflex, que s'ha perdut. 60 x 125 x 50 mm (fig. 21).

Figura 10: MAG252817. Escudella d'orelles decorada en blau.

Figura 11: MAG 252819. Escudella d'orelles decorada en blau.

Figura 12: MAG 252820. Escudella d'orelles decorada en blau.

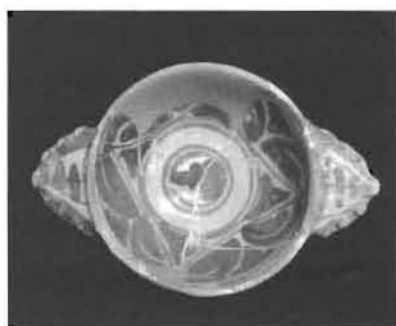

Figura 13: MAG 252823. Escudella d'orelles decorada en blau.

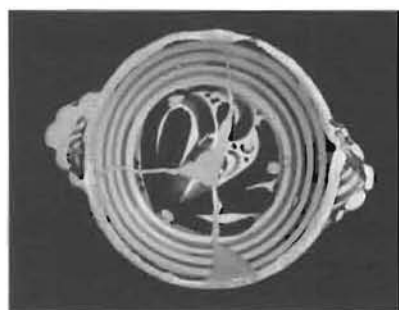

Figura 14: MAG 252819. Escudella d'orelles decorada en blau.

Figura 15: MAG 252821. Escudella d'orelles decorada en blau.

Figura 16: MAG 252852. Escudella d'orelles decorada en reflex metàl·lic.

Figura 17: MAG 252899. Escudella d'orelles decorada en reflex metàl·lic.

Figura 18: MAG 252855. Escudella d'orelles decorada en reflex metàl·lic.

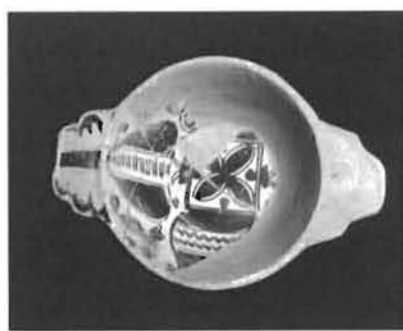

Figura 19: MAG 252856. Escudella d'orelles decorada en reflex metàl·lic.

Hi ha una escudella gran, amb unes nanses petites, decoració en reflex molt perduda, i amb el motiu de la corona en blau. MAG 252865: 52 x 130 x 55 mm (fig. 22).

2.1.2. Els plats de pisa

Es conserven vuit plats decorats en blau, cinc que es podrien classificar com «d'orles diverses» i tres com «de la ditada». Tots ells són petits. Fan entre 26 i 40 mm d'altura i entre 200 i 160 mm de diàmetre màxim.

Dos plats més porten decoració en reflex metàl·lic, i un plat més gran presenta una decoració policroma, de l'anomenada «d'influència del Renaixement».

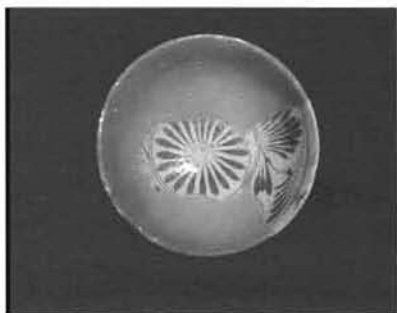

Figura 20: MAG 252863. Escudella amb peu decorada en reflex metàl·lic.

Figura 21: MAG 252864. Escudella amb peu decorada en reflex metàl·lic.

Figura 22: MAG 252865. Escudella gran, amb orelletes, decorada en reflex metàl·lic.

Plats «d'orles diverses»:

MAG 252838: Plat restaurat. Presenta força defectes ja de fabricació. Al mig hi ha un escut amb lletres que no hem sabut llegir. 40 x 120 45 mm (fig. 23).

MAG 252842: Plat lleugerament restaurat, que presenta força defectes de fabricació. 40 x 215 x 40 mm (fig. 24).

MAG 252840: Plat restaurat. 26 x 170 x 35 mm (fig. 25).

MAG 252871: Plat restaurat en gran part. 28 x 161 x 35 mm (fig. 26).

MAG 252873: Plat complet, només enganxat. A més de la decoració en blau presenta al fons una banda de color groc. 26 x 175 x 40 mm (fig. 27).

Finalment, MAG 252837 és un fragment de plat de la mateixa sèrie.

Figura 23: MAG 252838. Plat decorat en blau, sèrie de les orles diverses.

Figura 24: MAG 252842. Plat decorat en blau, sèrie de les orles diverses.

Figura 25: 252840. Plat decorat en blau, sèrie de les orles diverses.

Figura 26: MAG 252871. Plat decorat en blau, sèrie de les orles diverses.

Figura 27: MAG 252873. Plat decorat en blau i groc, sèrie de les orles diverses.

Plats «de la ditada»:

MAG 252872: Plat de la ditada restaurat, però molt complet. 26 x 160 x 40 mm (fig. 28).

MAG 252841: Plat de la ditada restaurat, amb molts defectes de fabricació, decorat a l'interior amb una cara de persona. 36 x 185 x 35 mm (fig. 29).

Figura 28: MAG 252872. Plat decorat en blau, sèrie de la ditada.

Figura 29: MAG 252841. Plat decorat en blau, sèrie de la ditada.

Figura 30: MAG 252836. Plat decorat en blau, sèrie de la ditada.

MAG 252836: Plat de la ditada decorat amb un bonic ocell a l'interior. Presenta molts defectes de fabricació. 36 x 200 x 35 mm (fig. 30).

Plats de reflex metàl·lic:

MAG 252870: Fragment de plat de reflex metàl·lic, decorat amb un ocell. 28 x 160 x 45 mm.

MAG 252869: Plat restaurat, molt incomplet, decorat amb un ocell i fullatges. 24 x 160 x 55 mm (fig. 31).

Plat amb decoració policroma:

MAG 252846: Plat molt incomplet, restaurat, amb el motiu del cap d'un home al fons. 42 x 273 x 65 mm (fig. 32).

Figura 31: MAG 252869. Plat decorat en reflex metàl·lic.

Figura 32: MAG 252846. Plat amb decoració policroma.

2.1.3. Diversos

Es conservava també a les vitrines un peu d'espalmatòria amb decoració blava. MAG 252.831. 80 x 67 x 90 mm.

2.2. La terrissa

També es conserva, suposadament amb la mateixa procedència, un lot de terrissa seleccionada. Malgrat que la decoració és més simple que la de la pisa, les formes són les mateixes i té un context socioeconòmic semblant. Hi ha escudelles, plats i altres objectes.

Generalment, són peces decorades sobre un fons ocre o groc, de les que se solen anomenar «obra de gerrer».

2.2.1. Les escudelles de terrissa

MAG 252828: Escudella petita, de nanses retallades, només engalbada i vidrada de l'interior, pràcticament sencera. 46 x 113 x 50 mm (fig. 33).

MAG 252827: Escudella amb les nanses retallades (només se'n conserva una). Jaspada en verd, groc i marró i vidrada només de l'interior. 51 x 110 x 50 mm (fig. 34).

MAG 252859: Escudella amb les nanses retallades, restaurada. Li manca una nansa com a l'anterior. Decorada de groc i marró i vidrada només de l'interior. 50 x 120 x 55 mm (fig. 35).

MAG 252860: Escudella com l'anterior. 56 x 120 x 45 mm (fig. 36).

MAG 252851: Escudella d'orelles retallades. Decorada amb un estel voltat d'una línia sinuosa, de color groc sobre fons ocre. Decorada i vidrada només de l'interior. 50 x 125 x 40 mm (fig. 37).

Figura 33: MAG 252828. Terrissa. Escudella amb orelles.

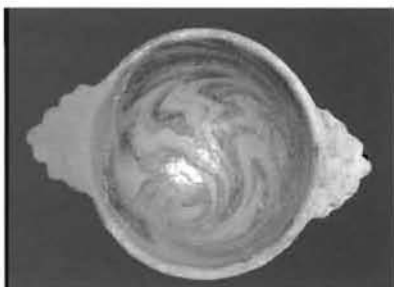

Figura 34: MAG 252827. Terrissa. Escudella amb orelles.

Figura 35: MAG 252859. Terrissa. Escudella amb orelles.

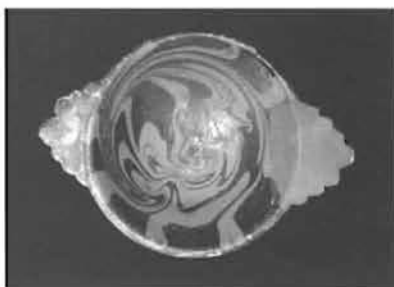

Figura 36: MAG 252860. Terrissa. Escudella amb orelles.

Figura 37: MAG 252851. Terrissa. Escudella amb orelles.

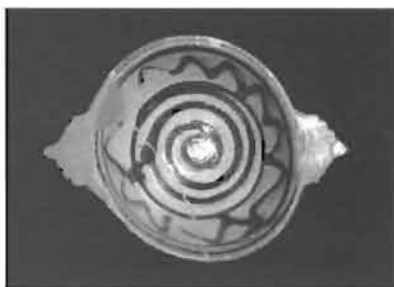

Figura 38: MAG 252861. Terrissa. Escudella amb orelles.

MAG 252861: Escudella d'orelles retallada, decorada amb una espiral voltada d'una línia sinuosa de color ocre sobre fons groc. Decorada i vidrada només de l'interior. 46 x 112 x 43 mm (fig. 38).

2.2.2. Els plats de terrissa

Els plats segueixen la mateixa pauta decorativa que les escudelles.

MAG 252868: Plat amb decoració jaspiada en ocre i groc. 45 x 185 x 45 mm (fig. 39).

MAG 252874: Plats decorat amb els mateixos colors que l'anterior, però disposats de manera diferent. 42 x 190 x 60 mm (fig. 40).

MAG 252875: Plat jaspiat d'ocre i groc posats en disposició alternada i radial, que es barregen al centre del plat. És de cuïta defectuosa perquè el vidrat no recobria del tot l'engalba de l'interior del plat. 35 x 185 x 45 mm (fig. 41).

MAG 252867: Plat decorat amb una gran espiral de color ocre sobre fons groc. Les voltes més allunyades del centre són sinuoses. 45 x 170 x 50 mm (fig. 42).

Figura 39: MAG 252868. Plat de terrissa.

Figura 40: MAG: 252874. Plat de terrissa.

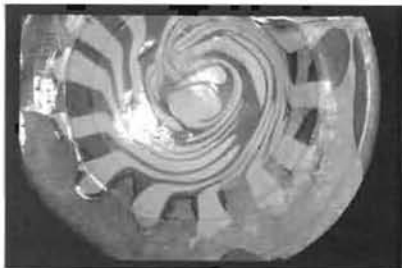

Figura 41: MAG 252875. Plat de terrissa.

Figura 42: MAG 252867. Plat de terrissa.

2.2.3. Peces diverses d'obra de gerrer

MAG 252832: Peu d'espalmatòria de terrissa, amb decoració jaspiada en ocre i groc semblant a la dels plats i escudelles (fig. 43).

MAG 252833: Fragment de gerra, de color verd, amb rosetes impreses (fig. 44).

Fragments de peces amb relleus, probablement de beneiteres. En un hi ha la cara d'un angelot i una columna salomònica, vidrat tot de color verd (MAG 252845). En un altre, de color ocre, la *M* de Maria (MAG 252844) (fig. 44).

MAG 252876: Fragment de beneitera engalbada de color ocre decorada amb taques grogues. 130 x 90 x 70 mm.

MAG 252843: Fragment de beneitera engalbada de color vermellós, amb decoració de ratlles negres (fig. 45).

Finalment, es conservaven també a les vitrines una nansa vidrada de color verd, decorada amb ditades impreses (MAG 252879), un fragment de vas amb decoració groga puntejada de verd, que té l'aparença de procedir d'una mala cuita (MAG 252877).

Figura 43: MAG 252832. Peu d'espalmatòria de terrissa.

Figura 44: MAG 252845, MAG 252844. Fragments de beneiteres.

Figura 45: MAG 252843. Beneitera.

2.3. Datació de la pisa i la terrissa

La major part de la pisa es pot datar de final del XVI o de la primera meitat del segle XVII. Aquesta és només una datació *ante quem*, perquè també hi ha escudelles sense orelles en reflex i blau, que deuen ésser del segle XV. Precisament són aquestes, segurament fetes a Manises, les que s'assemblen més a les peces trobades en altres conjunts. Les escudelles petites amb orelles, tant les que són en blau com les que són en reflex metàl·lic, són de decoracions més senzilles. Ja hem dit que algunes peces tenen defectes de coccio. No tenim cap indicatiu que les peces que semblen defectuoses, tant de pisa com de terrissa, puguin procedir d'una volta, però sí que podrien procedir d'algun obrador pròxim. Seria un treball interessant intentar individualitzar la producció d'escudellers gironins en aquest i en altres contextos. Una cosa semblant es podria dir de la ceràmica en verd i manganès, del segle XIV, els fragments de la qual, com tots els altres, degueren quedar a Barcelona.

La terrissa s'assembla molt en les formes a la pisa, malgrat que la decoració sigui pròpia de l'obra de gerrer o terrisser i, per tant, la datació ha d'ésser la mateixa. Aquí podem estar més segurs de la seva procedència gironina. Alguna peça és més moderna que no pas el segle XVII, com la beneitera vermellosa decorada amb una línia negra, que sembla més aviat del començament del XIX.

La ceràmica i la terrissa dels Banys Àrabs són un reflex dels costums culinaris de final del XVI i de començament del XVII, quan les peces de taula més freqüents eren les escudelles amb orelles i els plats petits. Les escudelles amb orelles desapareixeran quasi totalment dels conjunts de ceràmica gironina en el segle XVIII, com podem veure en el que es va trobar a Can Falló¹².

¹² SOLER i MASFERRER, Narcís, *La terrissa de la ciutat de Girona*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Diputació de Girona, Bisbat de Girona, Girona, 1984, 16 p. amb il·lustracions.